

УДК 37.013

Комар І.,*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ЗАКЛАДИ УГКЦ ЯК ОСЕРЕДКИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

У статті проаналізовано діяльність освітньо-виховних закладів Української греко-католицької церкви, які діяли у Галичині на початку ХХ ст. Доведено, що примонастирські школи, гімназії, семінарії виховували громадян, свідомих своєї національно-культурної місії та завдань християнського життя.

Ключові слова: виховання, навчання, школи, гімназії, чернечі організації, діти, молодь, Українська греко-католицька церква.

Комар И. Учебно-воспитательные учреждения УГКЦ как ячейки духовно-нравственного воспитания молодого поколения

В статье проанализирована деятельность заведений Украинской греко-католической церкви, действующие в Галичине в начале ХХ ст. Доказано, что примонастырские школы, гимназии, семинарии воспитывали граждан, осведомленных о своей национально-культурной миссии и христианской жизни.

Ключевые слова: воспитание, обучение, школы, гимназии, монашеские организации, дети, молодежь, Украинская греко-католическая церковь.

Komar I. Educational Establishments of UGKC as Cells of the Young Generation's Spiritual and Moral Education

The article has a complete analysis about the educational establishments of Ukrainian Greco-Catholic church, which were active in Galychyna in the beginning of the 20th century are proved to be the catholic schools and gymnasiums, seminaries were bringing up the generation which knew the destination of the government mission and the Christian life.

Key words: education, studies, schools, grammar schools, monastic organizations, children, young people, Ukrainian Greco-catholic church.

Освітньо-виховна діяльність Української греко-католицької церкви (УГКЦ) займає чільне місце в історії становлення національної системи освіти. Особливо актуальною вона є сьогодні, оскільки педагогічний досвід чернечих чинів Галичини першої третини ХХ ст. міг би використовуватися у навчальному процесі освітніх закладів сучасної України.

Велику увагу згаданій проблемі приділяли діячі церкви. Зокрема, М.Ваврик зробив огляд становлення та діяльності чоловічих монастирів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ). Освітньо-виховну діяльність жіночої гілки цього ордену – сестер Василиянок – розкрила у своїй монографії вихованка василіянської гімназії, а згодом – ігумена монастиря у Львові С.Цьорох. Історію Згромадження сестер Службниць досліджував А.Великий. Він наголосив, що діяльність цього чернечого об'єднання була найбільшою мірою спрямована на виховання дітей дошкільного віку.

Однак роль галицьких чернечих спільнот УГКЦ у становленні національної системи освіти, духовно-морального виховання молоді вимагає детального вивчення та аналізу, тому і стала предметом нашого дослідження.

Мета статті – розкрити основні напрями діяльності навчально-виховних закладів, які створювалися чернечими згромадженнями: сестер Василиянок, сестер Службниць, сестер Пресвятої Родина, сестер Йосифіток, сестер Йосафаток, та діяли на території Галичини на початку ХХ ст.

До другої половини ХІХ ст. навчально-виховна діяльність здійснювалася лише при чоловічих монастирях ЧСВВ, зокрема, в найбільш відомих: Хрестовоздвиженському монастирі у Бучачі (поблизу м.Тернополя), Святоюрському монастирі у Кристинополі (тепер м.Червоноград на Львівщині), княжому монастирі Св.Онуфрія у Лаврові діяли школи, де виховувалися та навчалися хлопці. Жіночі монастирі сестер Василиянок до цього часу були так званими контемплятивними – закритими, що унеможливило спілкування монахинь зі світськими особами. У 1882 р. внаслідок Добромильської реформи ЧСВВ зазнав певних змін, завдяки яким "...не тільки врятовано Чин від занепаду, але й піднесено його на світлу вершину тих завдань, які завжди стояли перед Чином – служіння З'єднаній церкви й українському народові" [9, с.45].

Згадана реформа дозволила проводити навчально-виховну діяльність при монастирях і сестрам Василиянкам. Одними з найдав-

ніших були монастирі Чину в Словіті (монастир Святого Хреста) та Яворові (монастир Покрови Матері Божої) на Львівщині. При Словітському монастирі діяла народна школа, яку згодом реорганізували й перевели до м.Львова. У м.Яворові під керівництвом сестер Василянок функціонували: народна школа, гімназія, учительська семінарія. У м.Львові сестри Василянки проводили освітньо-виховну роботу при монастирях святого Василя Великого та святої Мокрини. Зокрема, діти там виховувалися та здобували освіту у дошкільному закладі, школі, гімназії, учительській семінарії. Такою ж кількістю навчально-виховних закладів славився і Василянський монастир святого Йосифа у м.Станіславові (сьогодні – м.Івано-Франківськ). Загалом у досліджуваній період у Галичині монахині створили мережу освітніх закладів, які забезпечували освіту галицьким дітям від дошкільного віку та готували їх до вступу у вищі навчальні заклади.

Першим ступенем освітньо-виховної діяльності при монастирях ЧСВВ в основному були школи. Вони давали початкову освіту та готували до вступу в гімназії чи фахові навчальні заклади. Учениці шкіл сестер Василянок вивчали українську, польську та німецьку мови, географію, історію Руси-України, письмо, геометрію, природознавство, спів, малювання [7, арк.3]. Крім обов'язкових предметів, учениці опановували французькою мовою, мистецтвом гри на фортепіано та хореографією. Поза офіційною програмою викладалися стенографія, машинопис, українська література та історія. Оскільки основою роботи монахинь із дітьми було морально-релігійне виховання, то навчальні плани доповнювали такі предмети, як катехизм, церковний спів, історія релігії.

Школи, гімназії, ліцеї сестер Василянок мали національний характер, мовою викладання була українська. Однак у 1923 р. державна шкільна влада зобов'язала вести всю шкільну документацію й викладати деякі предмети польською мовою, зокрема, такі як наука про сучасну Польщу, історія та географія Польщі [3, с. 11].

Кожен клас Василянських шкіл мав опікунку. Нею могла бути монахиня або хтось зі світських учителів. Вона повинна була бути добре обізнана зі станом здоров'я дітей, їхнім матеріальним станом та домашніми умовами, забезпечувати підручниками учнів, цікавитися їхнім позашкільним життям. Опікунка звітувала батькам та керівництву закладу на вчительських конференціях. Це свідчило про тісну співпрацю педколективу з батьками вихован-

ців, допомагало глибше зрозуміти проблеми чи труднощі в навчанні дітей, створити в школі атмосферу, наближену до родинної, й максимально покращити навчальний процес.

Отримавши початкову освіту, випускниці шкіл мали змогу продовжити навчання у примонастирських гімназіях сестер Василянок. Першою з них 1906 р. розпочала роботу Львівська гімназія при монастирі Святого Василя Великого. Уже через два роки цей заклад заслужив позитивну оцінку громадськості. У тогочасній газеті “Учитель” за 1908 р. зазначалося: “Монастир Василянок не жаліє жодних сил та матеріальних засобів на утримання гімназії. Шкільний будинок знаходиться в найздоровішій частині міста” [5, с. 168].

Плани навчання у Василянських гімназіях були такими ж, як і в державних, затверджені шкільною владою. Особлива увага тут, як і в усіх школах ЧСВВ, надавалася вивченню релігії – визначальному чиннику формування гуманістичного світогляду учнів. Викладали релігію отці катехити у всіх восьми класах.

Багато відомих діячів культури та науки працювали в гімназіях сестер Василянок. Зокрема, у Львівській історію викладали І.Крип’якевич та Б.Барвінський, математику – М.Зарицький та І.Сігницький, навчання української мови відбувалося під керівництвом В.Щурата та Ф.Колесси, Ю.Дзерович був викладачем німецької мови, Б.Вахнянин навчав природознавства, а О.Степанів – географії, елементи ручної праці учні вивчали зі С.Сидоровичем, а уроки співу проводив М.Гайворонський.

Постійно зростаюча кількість учениць свідчила про популярність гімназій сестер Василянок. Наприклад, у 1906 р. львівську гімназію відвідувало 35 дівчат, у 1910 – 126, у 1917 р. випускниками стало 157 учениць, а в 1920 їхня кількість зросла до 330. У період із 1921 р. до 1934 р. кількість учениць гімназії варіювала в межах від 220 до 408 [4, арк.1-15].

Як відомо, Василянські гімназії були жіночими навчальними установами. Греко-католицьке духовенство значну увагу приділяло вихованню жінки. Такою була його мета: “...виховати українську жінку: релігійну, моральну, ознайомлену з життям свого народу, здатну до громадянської праці” [3, с. 3]. Виховуючи жінку-матір, жінку-громадянку, жінку-патріота, педагоги використовували кращі зразки та образи української літератури, які допомагали розкривати різносторонність жіночої душі: ніжність,

м’якість, глибину почуттів, “...посвяту для добра рідні та народу, моральну чистоту” [3, с. 4].

Таким чином, гімназії, які функціонували у першій третині ХХ ст. під керівництвом Василянського Чину, відіграли важливу роль у творенні національної системи освіти, зокрема, в розвитку приватного шкільництва. Вони надавали можливість українським дітям здобувати середню освіту та готуватися до навчання у вищих закладах. Завдяки ідеям милосердя, свободи, взаємодопомоги, поваги до народу та родини, які утверджувалися у змісті виховання учнів, Василянські гімназії були осередками духовно-морального виховання молодих людей, національної культури, рідної мови, формували сильних духом та свідомих патріотів.

Особливо доцільним в умовах масового безробіття того часу було створення примонастирських фахових навчальних закладів: учительських семінарій та промислових шкіл. Відкриття семінарій відбувалося за сприяння та за кошти українців, які прагнули для дітей відповідної освіти. Вступ до таких закладів проводився на конкурсній основі. Випускники шкіл здавали при вступі українську та польську мови, математику, географію, а ті, хто вчився приватно – релігію, природознавство, історію. Навчання в учительських семінаріях сестер Василянок тривало чотири роки. Окрім загальнообов’язкових предметів, учні тут вивчали педагогіку та методики. Для набуття професійного досвіду, педагогічної майстерності при кожній семінарії існували 4-класові школи вправ.

Монахині Василянського Чину дбали про зміцнення матеріальної бази навчання. Тому кожен навчально-виховний заклад під їхнім керівництвом вирізнявся добре вкомплектованою бібліотекою, що сприяло самоосвіті учнів, різнобічному вихованню та розвитку молодого покоління.

Особливо важливим було те, що малозабезпечені учні всіх семінарій сестер Василянок навчалися за кошти монастирів Василянського Чину. Це надавало можливість талановитій молоді навчатися рідною мовою. Учительські семінарії забезпечували ґрунтовну професійну освіту в галузі дошкільного виховання, давали глибокі знання з педагогіки, дитячої психології, методики виховання дошкільників, формували хороші практичні навички роботи з дітьми.

Щодо діяльності промислових шкіл, то тут до сестер Василянок, які керували у Львові кравецькою школою для дівчат, долу-

чилися й сестри Служебниці. Вони створили подібний навчальний заклад у Бориславі. Львівська та Бориславська фахові школи для дівчат забезпечували професійну освіту в галузі крою та шиття. Навчання у них тривало три роки. Практичні навички учні фахових шкіл сестер Василянок та сестер Служебниць здобували на уроках крою, пошиття білизни, домоводства. Теоретичний курс доповнювали такі предмети: наука про господарство, костюмологія та основи декорації, товарознавство [5, с.169].

Після закінчення школи та трирічної практики випускниці могли складати перед державною комісією іспит, що давав їм право відкривати власні майстерні. Таким чином, в умовах безробіття в Галичині українці самі могли створювати робочі місця, що давало можливість забезпечувати власні сім'ї.

Отже, у першій третині ХХ ст. під керівництвом сестер Василянок та сестер Служебниць функціонувало 16 навчальних закладів: 5 початкових шкіл, 3 гімназії, 3 ліцеї, 4 вчительських семінарії, 2 фахові школи. Вони давали можливість українській молоді навчатися рідною мовою, здобувати освіту, опанувати практичними вміннями та навичками у різних галузях виробництва, що безумовно допомагало їм вижити в умовах економічної кризи.

Активну участь у створенні навчально-виховних закладів для галицьких дітей брали й інші чернечі згромадження УГКЦ: сестри Служебниці, сестри Пресвятої Родина та сестри святого Вікентія та Павла. Зокрема, їхня діяльність широко розгорнулася у справі виховання дітей дошкільного віку. З цією метою монахинями при монастирях створювалися так звані захоронки (охоронки, фреблівки) – перші дошкільні заклади у Галичині. Новаторство у цій справі належить сестрам Служебницям, які у перший рік існування згромадження (1892 р.) організували при монастирі у с.Жужіль на Львівщині першу захоронку.

Життя та поведінка сестер Служебниць регулювалися уставами. Збереглися “Копія Уставів Згромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Диви Марії греко-руського обряду”. Тут окреслювалися основні напрями роботи монахинь: “Виховують дітей обох полів в захоронках, приймають до своїх домів на виховання сиріт і тоді все їхнє виховання беруть на себе” [6, с.19].

У досліджуваній період зусиллями сестер Служебниць дошкільні заклади були створені у містах та селах Галичини на Львівщині, Станіславівщині та Тернопільщині. За нашими підра-

хунками, здійсненими на основі архівних матеріалів, у дошкільних закладах під керівництвом сестер Службниць лише протягом 2 років виховувалося понад 1500 дітей. Завдяки такій широкій мережі захоронок велика кількість дошкільників Галичини була залучена до виховного процесу у період зайнятості батьків, а це запобігало негативному впливу вулиці.

Для здійснення навчально-виховної діяльності монахині відвідували педагогічні курси, які велися за методикою Ф.Фребеля, а також набували досвіду на практиці у сестер Феліціянок – представниць римо-католицького чернецтва. Використовуючи основні прийоми методики Фребеля, вихователі розвивали у дітей мислення, пам'ять, творчу уяву. А запропоновані німецьким педагогом засоби: кулі, кубики, палички, шестикутники – сприяли сенсорному вихованню дошкільників. Звичайно, ця методика була чужою, але українські черниці навчилися вміло використовувати основні прийоми, пристосовувати їх до відповідних умов, наповнили її національним змістом, тим самим створюючи свою власну виховну систему.

З 1918 р. вихованням дошкільників поряд зі сестрами Службницями почали займатися сестри Пресвятої Родина. Вони проводили свою діяльність у монастирях та провінційних домах м.Долина та с.Гошів та працювали у державних дошкільних закладах у м.Болехові на Станіславщині (сьогодні – Івано-Франківська обл.).

У 20-х рр. ХХ ст. функціонували навчально-виховні заклади й інших жіночих монаших спільнот: сестер Йосифіток у м.Калуші та м.Долині, де виховувались близько 30 дітей, захоронка у м.Станіславові та виховний заклад у с.Журавно сестер Василянок, де опіку та забезпечення отримували 18 дітей. З 1914 р. у с.Буську на Львівщині працювала захоронка сестер Йосафаток.

До кола обов'язків виховательок входило: ведення книги реєстрації дітей (із зазначенням прізвища, імені, дати та місця народження дитини, а також роду занять її батьків) та спеціального журналу для запису спостережень за кожним вихованцем; підбір методично-довідкової літератури для працівників та відповідних книжечок у дитячу бібліотеку.

Програму виховання у всіх дошкільних закладах під керівництвом монахинь УГКЦ складали дидактичні, рухливі ігри, навчання елементів ручної праці, формування початкових математичних

уявленнь, малювання, навчання співу, декламування та вивчення віршів, читання оповідань [2, арк. 1]. Вивчення дітьми ігор, пісень, проведення концертів, постановка вистав, організація календарно-обрядових, спортивних розваг, літературних вечорів, свят на релігійну тематику з участю маленьких дошкільників сприяли вихованню гуманістичного світогляду дітей, розвитку моральних та патріотичних рис, духовності.

Яскравим прикладом впровадження позитивного досвіду освітньо-виховної роботи монахинь ЧСВВ на сучасному етапі є Католицька школа Святого Василя Великого, створена у 2001 р. у м.Івано-Франківську при монастирі сестер Василянок. Мета діяльності цієї Школи – дотримуючись державного стандарту освіти, створити сприятливі умови для всебічного гармонійного розвитку дітей, забезпечення їх духовного та фізичного здоров'я, максимального розкриття даних Богом талантів, здобуття початкової освіти. За Статутом, одними з головних завдань цього навчального закладу є: виховання в учнів поваги до Конституції та державних символів України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед Богом і законом за свої дії та ін.

Ще один навчально-виховний заклад – школа Святої Софії у м.Львові Згромадження монахинь Студиток – створена у 2002 р. при Святопокровському монастирі сестер. Це початкова школа, яка працює за особистісно-орієнтованою методикою навчання та виховання. Навчальна програма, окрім загальноосвітніх предметів, включає ранкові зустрічі-молитви, вивчення катехизму та християнської етики. Вона є важливим чинником, котрий допомагає дітям на обґрунтованому теоретичному та практичному рівні усвідомити християнські цінності.

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Отже, навчально-виховні заклади Української греко-католицької церкви були й залишаються важливими осередками освіти для української молоді. На початку ХХ ст. їхня діяльність сприяла підвищенню культурно-освітнього рівня галичан. Допомагаючи українській молоді матеріально, надаючи психологічну підтримку та духовну опіку в досить складній політичній та економічній ситуації в Галичині, черниці намагалися посилити та зберегти в людей дух українства. Примонастирські школи, гімназії, семінарії виховували громадян, свідомих своєї національно-культурної місії й завдань християнського життя.

Список використаної літератури та джерел:

1. Вуянко М. Монастирі Івано-Франківська (Станіслава): перша половина ХХ ст. / М. Вуянко. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. – 215 с.
2. Доповідний лист протоігумена про діяльність монастирів сестер Службниць // Центральний державний історичний архів України у м.Львові (далі – ЦДАУ у м.Львові). – Ф. 684. – Оп.1. – Спр.3309. – Арк.1.
3. Звіт дирекції семінарії учительської сестер Василянок в Станіславі за рік шкільний 1912/13. – Станіславів: Накладом монастиря сестер Василянок, 1913. – 55 с.
4. Звіт про діяльність жіночої гімназії при монастирі сестер Василянок за 1907-1936 рр. // ЦДАУ у м.Львові. – Ф. 408. – Оп.1. – Спр.397. – Арк.1-15.
5. Коренець Д. Фахові школи / Д.Коренець // Рідна школа. – 1936. – № 11. – С. 168-169.
6. Копії Уставів сестер Службниць // Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. Р – 388. – Оп.2. – Спр.39. – Арк.19.
7. Розклади занять народної та виділової шкіл сестер Василянок у Станіславі // ДАІФО. – Ф. 270. – Оп.1. – Спр.46. – Арк. 3.
8. Статут і навчальний план учительської семінарії сестер Василянок у Яворові // ДАІФО. – Ф. 178. – Оп.2. – Спр.4059. – Арк. 1 – 45.
9. Швед М. Спаський та Лаврівський монастирі – осередки духовності й культури в Галичині. / М.Швед. – Львів: Місіонер, 2000. – 112 с.